

RECEPTAREA CREAȚIEI LUI HENRYK SIENKIEWICZ ÎN ROMÂNIA

MARIA VÎRCIOROVEANU

«Operele sale, scria Boleslav Prus, le întâlnești pe toate meridianele globului, de la Paris la Vladivostok, de la New-York la San Francisco, de la Stockholm la Kapstead, de la Irkutsk la Melbourne»¹. Sienkiewicz însuși notează undeva despre graba cu care i se răspindeau operele în lumea întreagă, editorii nemaisolicitându-i adeseori nici controlul și nici încuviințarea traducerii: „Dumnezeu știe câte mai sînt dintre acelea, care se vînd în ediții de lux sau populare, de cîte 1 franc sau de cîte 50 de centime. Nu poate fi vorba despre un control, pentru că nu există o convenție literară între Rusia și restul Europei. Cărțile mele se traduc în toate țările, fără să-mi ceară nimeni permisiunea și fără să se îngrijească nimeni de onorariul meu”².

Urmărind răspîndirea în lume a operelor scriitorului, savantul polonez Julian Krzyżanowski adună în bibliografia sa, publicată în 1953, 1689 de titluri de opere în volum, apărute în 42 de limbi (nu lipsește dintre acestea nici esperanto, prezentă cu 7 titluri)³.

Interesul pentru opera lui Sienkiewicz nu a slăbit nici azi. Între 1948 și 1955 s-a editat în Polonia, sub îngrijirea lui Julian Krzyżanowski, opera completă a scriitorului, în 60 de volume. Pentru prima dată au apărut laolaltă toate nuvelele, romanele, povestirile și multe alte opere, necunoscute mai înainte, ca: versuri, drame, aforisme, precum și întreaga publicistică a scriitorului pînă în ultimii ani ai vieții. Unul dintre volume (1954) poartă un cuvînt înainte, scris de Leon Kruczkowski, personalitate de seamă a vieții literare polone contemporane.

În cadrul „Anului jubiliar Sienkiewicz” (1966), cu prilejul sărbătoririi a 120 de ani de la nașterea scriitorului (5 mai) și a 50 de ani de la moartea sa

¹ B. Prus; *Henryk Sienkiewicz*, în «Kurier Codzienny», 1900, nr. 354. Cf. A. I. Nofer, *Henryk Sienkiewicz*, Varșovia, 1962.

² H. Sienkiewicz, *Korespondencja*, II, p. 183; cf. A. I. Nofer, *op. cit.*, p. 385.

³ Julian Krzyżanowski, *Dzieła Sienkiewicza w przekładach. Bibliografia*, Varșovia, 1953. Bibliograful s-a oprit numai asupra traducerilor apărute în volum, fără a mai lua în considerație sutele de traduceri mărunte care se ascund, neștiute, în presă.

(15 noiembrie), au apărut în ediții festive *Cavalerii teutoni*, *Quo vadis*, trilogia și alte opere ale scriitorului.

Opera sa continuă să ocupe primul loc între traduceri din literatura polonă. Bibliografia Janinei Wilgat, *Literatura polonă în lume*¹, inserează la rubrica Sienkiewicz — între anii 1954—1961: 303 titluri de opere apărute în volum, în 43 de limbi (dintre care numai *Quo vadis* numără 141 de titluri), în timp ce pentru opera lui A. Mickiewicz se menționează 93 de titluri, în 27 limbi, iar pentru cea a lui B. Prus — 84 de titluri, în 21 de limbi.

*

Cititorul român a făcut cunoștință cu Sienkiewicz încă de acum mai bine de o jumătate de veac. A fost citit cu un interes viu și constant, de la prima sa operă apărută în traducere românească (*Ianko muzicantul*, 1901, traducător Al. Brătescu-Voinești) și pînă astăzi. Opera sa a constituit lectura preferată a unor valori de primă mărime din literatura și cultura noastră, ca: M. Sadoveanu, Al. Brătescu-Voinești, N. Iorga, nu fără ecouri în scrisul lor.

Julian Krzyżanowski, în volumul său bibliografic, referindu-se la România, însumează, pînă în anul 1953, 37 de titluri. Întîmpinînd unele dificultăți de investigație², bibliograful se oprește la o aproximație minimă.

În volumul său bibliografic privind traduceri din literatura polonă, Janina Wilgat adaugă la capitolul H. Sienkiewicz în România între anii 1945—1961 încă 4 titluri. Articolul de față își propune să îmbogățească tabloul cuprins de cercetătorii polonezi.

Seria traducerilor din H. Sienkiewicz a început la noi cu partea cea mai realistă a creației scriitorului, cu nuvelele: *Ianko muzicantul* (1901), *Natură și viață* (1901), *Din memoriile unui perceptor* (1904), ceea ce nu este lipsit de semnificație, căci pledează pentru existența unui puternic filon realist în perioada de căutări și incertitudini caracteristică literaturii noastre în primii ani ai secolului XX³.

Lui Al. Brătescu-Voinești, care dă prima traducere a nuvelei *Ianko muzicantul*, într-o exemplară formă artistică, i se adaugă nume de scriitori cunoscuți, ca: Sofia și Iosif Nădejde, Cezar Petrescu, H. Lecca, sau de tradu-

¹ Janina Wilgat, *Literatura polska w świecie*, Varșovia, 1965.

² Julian Krzyżanowski, *op.cit.*, p. 157—159. Spre deosebire de celelalte țări, pentru care se face o catalogare cronologică, pentru România și Olanda ordinea este alfabetică, pricina constituind-o neindicarea în volum a anului traducerii. În asemenea împrejurări, bibliograful riscă să treacă la o singură poziție două publicații ale aceleiași opere, scoase de aceeași editură, dar în ani diferiți, și invers. Este mai ușor de urmărit anul de apariție al traducerilor publicate în colecții (Biblioteca pentru toți, Lectura, floarea literaturilor străine, Biblioteca „Lumen” etc.), unde se indică numărul de ordine al volumului.

O altă dificultate pentru bibliograf este schimbarea titlului original, procedeu frecvent și la alte țări, așa încît este greu uneori să se poată preciza despre care operă a scriitorului este vorba. După o investigație a noastră, dusă pînă în anul 1965, am ajuns la un număr de 72 de poziții în volum. De asemenea, am identificat unele opere care apăruseră în traducere sub un titlu îndepărtat de original, și care fuseseră trecute în bibliografia lui Krzyżanowski sub semnul întrebării. (Nu sînt incluse la număr și traduceri apărute în reviste periodice și ziare).

³ Printre primele traduceri se numără și romanul *Prin foc și sabie*, apărut în ziarul lui N. Filipescu «Epoca», București, în primele luni ale anului 1901.

cători apreciați, ca: Ștefan Berechet, Dan Telemac, cunoscutul profesor și publicist Gr. Tăușan, unii dintre aceștia traducînd direct din limba polonă.

Cărțile lui Sienkiewicz se tipăresc la Brașov, Cîmpulung-Muscel, Sibiu, Pitești, București, Iași, Ploiești.

Se tipărește într-un ritm constant, începînd cu anul 1900, aproape în fiecare an cîte patru sau cinci ediții — romanul *Quo vadis*, a apărut pînă la cel de al doilea război mondial în 14 ediții — ceea ce asigură cititorului român un permanent contact cu creația lui Sienkiewicz și dovedește trainica popularitate de care s-a bucurat la noi scriitorul. În perioada antebelică traducerile se făceau de cele mai multe ori prin intermediul limbii franceze sau germane și numai foarte rar direct din original. Aceasta constituie una din pricinile pentru care calitatea traducerilor suferea adesea, ajungîndu-se în unele cazuri la mutilarea operei, atît din punct de vedere al formei, cît și al conținutului.

În prefața la *Prin foc și sabie*, traducătoarea Sofia Nădejde scrie: „Din punctul de vedere al limbii, ne-am sîrguit a fi cît mai curată și mai românească, fără a ne îndepărta de ideile autorului, dîndu-l întreg și neștirbit, nu după cum fac traducătorii francezi, care lasă zeci și sute de fețe întregi. Am tradus pe cea mai bună lucrare germană și am urmărit-o și de pe original”¹. Cu această remarcă Sofia Nădejde ne informează asupra calității traducerilor care au stat la baza versiunilor românești.

În trecut, atît la noi, cît și în alte țări unde nu exista o politică culturală judicioasă, dirijată, iar la propagarea și răspîndirea produsului spiritual concureau și interese mercantile, traducerile se înfățișau adesea ca niște ogîndiri știrbe sau strîmbe ale operei originale.

Unii traducători denaturau originalul pînă într-atît, încît nu se mai păstra nici intenția, nici tema operei. Se încerca o broderie în jurul unui nucleu epic, întilnit în original, sub o viziune și sub o interpretare ce nu se mai subordonau idealului artistic al scriitorului, și nici ideii conducătoare a operei sale (ex. *O noapte de Crăciun*, traducere de Atanasie Ionescu). Rezultatul era o a doua operă, în care traducătorul colabora cu autorul, dar în care „prima mină” era traducătorul. În asemenea cazuri, se recurgea la o dublare sau chiar triplare a titlului. Astfel, *O noapte de Crăciun*, traducător At. Ionescu, poartă ca subtitlu *Surmenatul și Din memoriile unui preceptor*. Dintre acestea, abia cel de al treilea titlu corespunde originalului: *Z pamiętnika poznńskiego nauczyciela*. Adaptarea lui At. Ionescu corespunde însă primelor două titluri: *Surmenatul și O noapte de Crăciun*. Menționarea făcută de editură, în josul paginii I-a: „imprimată în folosul cantinelor școlare”, precum și cuvîntul introductiv al traducătorului² ne îndreaptă către o explicație a cauzei denatu-

¹ Henryk Sienkiewicz, *Prin foc și sabie*, traducere și prefață de Sofia Nădejde, București, Ed. Biroului Universal At. Nițeanu, 1925.

² Nuvela lui Sienkiewicz urmărește o notă critică ascuțită, condamna o realitate: sistemul barbar de educare din școlile germanizate, tendința de înăbușire a tradițiilor poloneze, a limbii naționale.

Nuvela înfățișează drama copiilor polonezi, răniți în sentimentul lor patriotic, îndemnați să disprețuiască tot ce este polonez. În traducerea lui At. Ionescu, intenția lui Sienkiewicz este transformată, ratată. Traducătorul adaptează nuvela la un moment de acțiune filantropică, cu ocazia sărbătorilor Crăciunului (de aici subtitlul, *O noapte de Crăciun*) și folosește tema pentru a înfățișa realitatea de neagră mizerie în care trăiesc mulți copii.

rării nuvelei poloneze. Totuși traducătorul nu face, așa cum s-ar fi cuvenit, menționarea prelucrării originalului.

Lipsa de fidelitate față de titlul original este frecventă și în cazul unor traducători din alte țări, ca: Franța, Germania, Italia, Rusia etc. Ea este cerută uneori de nevoia de a da o mai mare rezonanță titlului, în limba în care se traduce. Acest fapt constituie adeseori un criteriu de identificare a limbii, prin intermediul căreia a pătruns la noi opera scriitorului. Așa de pildă, nuvela *Przez stepy* (Prin stepă), în franceză poartă titlul *Une idylle dans la Savane* cf. în românește — *O idilă în savană*; nuvela *Na jasnym brzegu* (Pe coasta de Azur), în franceză: *Mme Elsen*, cf. în românește — *Doamna Elsen*; nuvela *Szkice węglem* (Schite în cărbune), în franceză — *L'éternelle victime*, cf. în românește — *Eterna victimă*.

Întîlnim însă uneori aceeași variantă în mai multe limbi ex. titlul original polonez *Szkice węglem*, este tradus în germană prin *Natur und Leben*, iar în italiană *Natura e vita*. Titlul românesc: *Natură și viață*. Neavînd nici exemplarul italian, nici pe cel german la îndemînă, este greu să ne pronunțăm asupra limbii din care s-a făcut traducerea românească. Cu siguranță însă ea a fost făcută după textul german, dacă ținem seama de faptul că traducerea apare la Brașov (1901), orașul care avea cele mai multe punți de legătură cu cultura germană.

Prescurtările operei poloneze erau atît de frecvente în mai toate țările, încît faptul a pricinuit indignarea autorului, care se plîngea într-o scrisoare adresată lui Kozakiewicz, traducătorul autorizat de el în Franța: „Zgadzam się zupełnie na to by mnie nie publikowano ale nie zgadzam się na żadne skrócenia”¹.

Un procedeu des întîlnit, și nu numai în cazul traducerilor din Sienkiewicz, este acela al localizării acțiunii, al românizării toponimiei originale. Aceasta se datorește, probabil, intenției de a apropia evenimentele relatate de viața de toate zilele a cititorului român, de a le integra într-un mediu cunoscut. Uneori însă, numele de locuri și numele personajelor sînt simple reproduceri, deformate ortografic, ale celor din original. De asemenea, în traduceri nu se folosesc întotdeauna termenii cei mai adecvați pentru evocarea epocii, a coloritului local. De exemplu, nu este deloc potrivită pentru secolul al XVII-lea traducerea cuvîntului *pan* prin rom. *domnul*, care amintește mai degrabă de personajele romanului secolului XIX—XX: Domnul Zagloba, domnul Wołodyjowski, domnul Longhin (în loc de Longinus) etc. Păstrarea termenului *pan*, ca în titlul *Pan Wołodyjowski*, ar fi fost mai indicată, cu atît mai mult cu cît, negăsindu-se un corespondent perfect în limba română pentru acest cuvînt, el intrase de mult în limba noastră, întîlnit fiind încă în scrieri mai vechi, dinaintea secolului XV.

Aflăm însă, chiar și în această perioadă, traduceri de o înaltă ținută artistică, cum sînt cele realizate de I. Al. Brătescu-Voinești sau de Sofia Nădejde. Cei doi traducători au primit și au turnat din nou în tiparele limbii proprii nu numai gîndirea originală, întreagă a creatorului, dar și emoția care a dat viață operei sale. Ei au imprimat traducerii acel suflu narativ viu, caracteristic lui Sienkiewicz, au păstrat prospețimea imaginii, plasticitatea stilului.

¹ J. Krzyżanowski, *Kalendarz życia i twórczości H. Sienkiewicza*, Varșovia, 1956 p. 232: „Accept să nu fiu publicat de loc, dar nu accept nici o prescurtare”.

În anul 1920 o revistă românească își propune să selecționeze din literatura universală opere valoroase, realiste, care să fie puse la dispoziția cititorilor într-o tălmăcire îngrijită. Este o primă încercare de coordonare a activității de traduceri, ea aparține „Bibliotecii slavo-române”, inițiate în 1920 sub conducerea lui Ștefan Berechet¹.

Din programul colecției reiese că revista își propunea să pună la dispoziția cititorului român tălmăciri numai din limbile slave: rusă, polonă, cehă, sîrbă, ucraineană și bulgară, traducerea urmînd să se facă de cunoscători ai acestor limbi, într-o formă cit mai apropiată de cea populară, pentru a putea pătrunde și folosi cit mai adînc în păturile largi ale cititorilor.

În fruntea colecției se găsește Sienkiewicz, cu care se inaugurează Biblioteca slavo-română². Este încă o dovadă a deosebitei prețuiri de care se bucura la noi scriitorul. Această primă încercare de a pune ordine în activitatea de popularizare a literaturilor slave la noi a fost însă curînd abandonată, căci revista apare numai în patru numere. Proiectele „Bibliotecii” lui Berechet aveau să fie realizate abia după ultimul război, cînd, o dată cu înființarea editurilor pentru literatură străină, se trasează „magistrale” și în acest domeniu de activitate literară. Azi, în condițiile unei cunoașteri aprofundate a literaturilor slave, operele lui Sienkiewicz își găsesc în versiunea românească neștirbită valoarea și frumusețea. În anii 1953, 1955 și 1957 au fost reeditate nuvelele lui H. Sienkiewicz și romanul său *Cavalerii teutoni* în traducerea excelentă a lui Dan Telemac și Petru Vintilă. Deși au fost editate în tiraje considerabile, atît nuvelele cît și romanul s-au succedat în suplimente de ediții (1960 și 1962), fără să acopere, nici acestea, cererile cititorilor români. În 1967 a apărut, *Quo vadis*, în traducere nouă de Elena Lința, lector de limba polonă la Universitatea din București. (Tot un polonist, Stan Velelea, cercetător la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” semnează introducerea). Deși tipărită în 60.170 exemplare, s-a epuizat într-o singură zi.

Marele entuziasm pentru opera lui H. Sienkiewicz a atras după sine, neîntîrziat, creșterea interesului pentru însuși creatorul ei. În 1901 Sienkiewicz dădea în Polonia primele informări cu privire la viața sa, se scriau cele dintîi fișe după care aveau să se alcătuiască primele studii monografice despre scriitor³. În același an, în 1901, tipografia A. Mureșanu din Brașov scoate un volum *Novele de H. Sienkiewicz (Natură și viață, Sluga veche)*, în traducerea lui I. C. Panțu cu o prefață sumară despre autor și despre creația acestuia. Deși pe alocuri naivă, prefața este scrisă cu căldură și reușește să facă unele aprecieri judicioase asupra operei scriitorului. Se subliniază originalitatea creației care are la bază inspirația nemijlocită din viață:

„El nu este un pedant, urăște rutina, este original în scrierile sale și arată o iubire nemărginită pentru popor, a cărui viață i-a inspirat atîtea subiecte. În nuvela lui nu este nimica imitat,

¹ Se pare că noua serie apărea sub auspiciile revistei *Spicuior în ogor vecin*, condusă de Ștefan Berechet și Constantin Bobulescu, căci aceasta anunță, pe prima pagină, programul aparițiilor din „Biblioteca slavo-română”.

² H. Sienkiewicz, *Păzitorul farului*, din limba polonă, de Ștefan Berechet, „Biblioteca slavo-română”, nr. 1, București, 1920.

³ Julian Krzyżanowski, *Kalendarz życia...*, p. 236.

totul este nesilit și original, o adevărată creațiune a inimii. Tablourile și caracterele din această năvelă, fiind întretesute de o ironie fină și nuanțate cu satire mușcătoare, ne înveselesc și ne zguduie”.

Autorul prefeței remarcă modul realist în care Sienkiewicz tratează tema și își luminează personajele redându-le în imaginea lor cea mai fidelă, fără retușări. Aprecieri similare întâlnim și în Enciclopedia română: «Sienkiewicz H., romancier polon, născut în 1846 — în Wola Okrzejska, a fost cîțva timp redactor al foi „Słowo” din Varșovia. Desemnul realist mai ales al tipurilor din popor, sentimentul puternic și adevărat al lor a atras atențiunea publicului deja asupra primelor sale novele și schițe»¹. Asemenea remarci sînt cu atît mai interesante, cu cît ne gîndim la ceea ce a însemnat perioada anilor 1900 pentru poziția scriitorului, în contextul vieții literare poloneze. Se știe că peste gloria scriitorului în Polonia în această perioadă s-a aruncat un vâl de umbră. După apariția trilogiei *Prin foc și sabie*, *Potopul*, *Pan Wołodyjowski*, scriitori și critici contemporani au început să critice cu vehemență pe scriitor, reproșîndu-i că ar fi devenit un apologet al șleahței². Criticile numai în parte îndreptățite, au făcut pentru un timp pe autorii lor să vadă numai o latură a creației lui Sienkiewicz, uitînd-o pe cea de puternică factură realistă. Aprecieri ca cele întîlnite în critica românească demonstrează că în receptarea peste graniță a operei scriitorului în această perioadă a răzbătut tocmai nota realistă și că ea apare aici ca însăși esența creației sienkiewiczienne. Este suficient să amintim o prefață apărută în 1904, aparținînd lui T. D. Protopopescu, în care se subliniază robustețea morală, frumosul echilibru clădit pe temelia unui ideal nobil, înalta valoare educativă a creației lui Sienkiewicz:

«Nuvelele scrise în urma impresiunilor de călătorie reflectează un talent rar, de concepțiune și descriere realistă (...). Citind oricare din operele lui Sienkiewicz, înveți multe din ele. Contrar romanelor de toate zilele, pline de minciuni, focare de imoralitate și propagatoare a tot felul de idei bolnave, romanele lui Sienkiewicz au toate un fond patriotic și moral expus într-o formă a cărei frumusețe se poate compara cu a celor mai mari scriitori ai lumii. Nu poate decît să bucure pe orice român... că aceste scrieri ale talentatului scriitor polonez se citesc cu multă aviditate de publicul nostru».

Notele și prefețele se succed în 1903, 1904, 1905, 1907, 1908, 1910 etc... și se îmbogățesc în informații interesante și în comentarii analitice competente asupra personalității artistice a scriitorului. Din prefața editorului Atanasie I. Nițeanu la romanul *Quo vadis* (1908), reiese nu numai că autorul ei este la curent cu popularitatea de care se bucură în Polonia operele lui Sienkiewicz

¹ *Enciclopedia Română*, Sibiu, 1904, tom. III, p. 954, apărută sub auspiciile Asociației „Astra”.

² În mod deosebit criticile s-au concentrat asupra trilogiei: *Prin foc și sabie*, *Potopul*, *Pan Wołodyjowski*, avînd la bază raționamente filosofice, politice și sociale și mai puțin criterii artistice. Scriitorul a fost criticat pentru o viziune subiectivă asupra unor evenimente din istoria Poloniei, cum ar fi: răscoala lui Hmielnicki, în romanul *Prin foc și sabie*. Criticile sînt însă unilaterale, în însuși corpul trilogiei nu se realizează o diferențiere, întrucît *Potopul* este superioară celorlalte două părți ale trilogiei.

³ Din prefața lui T. D. Protopopescu la vol. *Să-l urmărim*, de H. Sienkiewicz, ed. II, Ploiești, 1904.

wicz¹, dar că el cunoaște foarte bine unele amănunte intime din viața scriitorului, din deprinderile sale, din felul său de a lucra. Prefațatorul informează că Sienkiewicz nu se apucă să scrie decât atunci când planul noii opere, pe care l-a gândit îndelung, este pe deplin stabilit. Scrie izolat în cabinetul său, în tovărășia luminoasă sau tristă a personajelor sale. «Scrie repede — informează Atanasie Nițeanu, — nu transcrie niciodată și corectează puțin. Lucrează de la orele 8 pînă la 1. Rare ori scrie cîteva pagini și după amiază, în zilele senine». Din relatările asupra biografiei operei și creatorului ei, nu este cu neputință ipoteza că autorul acestei prefete, care a fost și editorul celor mai multe traduceri din opera lui Sienkiewicz, să fi venit în contact cu lumea literară varșoviană, sau poate chiar cu scriitorul, în Polonia, cu prilejul jubileului a 25 de ani de creație, căci iată ce scrie mai departe: «Și, spre a termina această mică biografie a unui om așa de mare, cităm vorbele rectorului Academiei din Varșovia, pronunțate cu ocazia jubileului: „Jubileul lui? E nunta de argint între Sienkiewicz și sufletul polonez“».

Fie că și-a luat informațiile din surse directe, fie că le-a cules din izvoare scrise, editorul român se arată a fi la curent nu numai cu situația din Polonia, ci chiar cu editarea în lumea întreagă a operei lui Sienkiewicz: «... *Quo vadis* pe care îl reeditez acum, și al cărui succes în America a fost enorm; romanul *Quo vadis* s-a vîndut acolo în 700.000 volume».

Informările se completează și se adîncesc pe măsura înaintării în timp. Într-o prefață la traducerea romanului *Quo vadis*, traducătorul, Al. Iacobescu, încearcă o încadrare a lui H. Sienkiewicz în istoria literaturii polone, în climatul literar al celei de a 2-a jumătăți a sec. al XIX-lea. Referindu-se la evoluția literaturii polone în sec. al XX-lea și la creația unor poeți și prozatori ca Adam Mickiewicz, Julius Słowacki, Ignacy Kraszewski, Stanisław Wyspiański, Władysław Reymont, Stefan Żeromski, Alexander Świętochowski, Henryk Sienkiewicz, prefațatorul român subliniază optimismul, realismul robust al literaturii polone, rolul ei covîrșitor în păstrarea unei unități sufletești, a conștiinței naționale și a încrederii în viitor². Despre H. Sienkiewicz prefațatorul scrie că s-a impus din capul locului ca un talent cu uriașe resurse de exteriorizare, ca un artist desăvîrșit, ca un distins cugetător și estet.

Prefața scriitoarei Sofia Nădejde, autoarea traducerii romanului *Prin foc și sabie*, amintește despre înalta valoare artistică a romanului: «... e trebuit să atragem luarea aminte a cititorilor asupra însușirilor acestui roman,

¹ Vezi prefața lui At. Nițeanu la *Quo vadis* de H. Sienkiewicz, București, 1908.

„În vreme ce el (romanul *Prin foc și sabie*) apărea ca foileton al ziarului, publicul polonez nu avea alt subiect de vorbă. O doamnă pe care o prietenă o găsi plîngînd răspuns la întrebarea ei:

— De ce plîng? Da nu știi noutatea? Bar a fost luat!

Bar era fortăreața din romanul lui Sienkiewicz, care fu luată de inamic în împrejurări tragice.

Se mai zice că un lucrător naiv duse preotului toate economiile sale ca să slujească un parastas pentru sufletul lui Podbipieta, unul din eroii romanului *Prin foc și sabie*».

² Al. Iacobescu, prefață la *Quo vadis* de H. Sienkiewicz, București, Editura „Cugețarea“, 1939.

care, putem zice, întrece orice roman istoric, prin bogăția faptelor, prin puterea dramatică și prin pătrunderea ageră ce găsim în el de la început și până la sfârșit (...). Prin psihologia eroilor săi se adâncește sufletul oamenilor din acele vremuri. Nu sînt înși cu simțiri de azi, îmbrăcați în zalele și hainele de atunci. Pe dinaintea noastră trec leși, cazaci, tătari, ruși, români, adevărați, din veacul al XVII-lea.

Apresiasi romanul *Prin foc și sabie* ca un roman patriotic, Sofia Nădejde și Gr. Tăușan¹ pătrund în intenția care a dat impuls creației lui Sienkiewicz, îi subliniază tocmai acel mesaj pe care scriitorul a dorit să-l imprime acestei creații, mesaj pe care îl evidențiază Eliza Orzeszkowa², în toila disputei aprinse asupra operei scriitorului.

Alte prefețe aparțin lui O. L. Pitești, la *Hania*, lui H. Lecca — la *Quo vadis* Mai complete în date despre scriitor și operă sînt studiile introductive care însoțesc traducerile apărute în ultimele două decenii.

Dar Sienkiewicz devine cunoscut în România nu numai prin creația sa literară. N. Iorga luminează în paginile ziarului „Neamul Românesc” o latură nouă, necunoscută, a activității scriitorului, latura publicistică. Afinitatea lui N. Iorga pentru marele scriitor polonez își are izvorul nu numai în profunda admirație față de creația sa artistică, ci și într-o alianță de atitudine, într-o perioadă sbuciumată pentru politica europeană. Îl apropie de scriitorul polonez aceeași aprigă împotrivire, aceeași categorică atitudine de reprobare față de politica „expansionistă” a unor state.

Din Elveția, unde se afla în anul 1916 în fruntea Comitetului de ajutorare a victimelor războiului din Polonia, Sienkiewicz trimitea apeluri către toate națiunile Europei pentru a interveni să se pună capăt crimei ce se comitea asupra patriei sale. În această luptă cu dușmanii țării, Sienkiewicz își sfîrșește ultimele zile.

Întrebat într-un interviu (1916) despre ceea ce crede în legătură cu intențiile puterilor centrale privind Polonia, Nicolae Iorga denunța cu profundă indignare tendințele expansioniste germane asupra Poloniei. Cu înflăcărarea ce-l caracteriza, Iorga susține cauza în numele căreia lupta Sienkiewicz. În ziarul „Neamul Românesc” din noiembrie 1916 citim, în traducerea lui N. Iorga, următorul fragment care aparține scriitorului polonez:

„Fac parte dintre aceia care proclamă că ideea patriei trebuie să ocupe cel dintîi loc în sufletul și inima oricărui om și totuși n-am stat pe gînduri să citez cuvintele lui Montesquieu

¹ Gr. Tăușan, în prefața la traducerea *Pe cîmp de glorie* — București, Editura Biroului Universal At. Nițeanu, 1907: „Romanul acesta, pe lîngă o parte de intrigă amoroasă, are o culoare patriotică, și în finele cărții trece fiorul scump al dragostei de gloria poloneză stinsă și regretul timpurilor de vitejie ce nu mai sînt. Și această pictură a unei epoci eroice face ca romanul lui Sienkiewicz să fie o lectură educativă în cel mai înalt grad”.

² Eliza Orzeszkowa, *List do Drogoszewskiego*, 16.IV. 1903, în tomul: *Orzeszkowa, Sienkiewicz, Prus o literaturze*, p. 158 „Dragostea aceasta îngust înțeasă — spun unii. Dar, oricum ar fi ea, în timpurile acelea de teroare cumplită pentru însăși sentimentul și ideea de patrie a fost binefăcătoare și izbăvitoare, o nemăsurată forță care a înfrînt asupra tuturor acelor care trăiau intens sentimentul și ideea de patrie și își făceau griji pentru ea.

Mă alătur lor și, ca toate că am observat destul de bine unele lipsuri în opera lui Sienkiewicz, i-am fost totdeauna recunoscătoare, pentru că prin exteriorizarea viziunilor sale vii și mărețe, cutremură, trezește ceea ce ar putea foarte ușor să adoarmă pe vecie”.

căci ele fixează în chip hotărîtor și logic pînă unde trebuie să meargă sentimentul național. Trebuie să-ți iubești țara înainte de toate și să gîndești mai ales la fericirea ei, dar în același timp, cea dintîi datorie a unui adevărat patriot este să aibă grijă ca ideile patriei să nu fie în contradicție cu fericirea omenirii întregi, ci dimpotrivă, să formeze una din bazele ei. Numai în aceste condiții, existența, dezvoltarea și mărirea patriei vor interesa omenirea întreagă. Cu alte cuvinte, devisa oricărui patriot trebuie să fie: Prin patrie, către umanitate — și nu: Pentru patrie, contra umanității. Tocmai așa am înțeles, noi polonii, ideea de patrie și în acest chip am iubit-o. Și, mai departe: „... ca să îndreptățești ființa ta trebuie să ai în afară de pumn și pline, o idee morală...”, căci „... un popor izolat nu este și nu va putea fi niciodată destul de tare pentru ca, fiind cauză de nenorocire universală, să poată să suporte apăsarea urii universale”¹.

Referindu-ne la conținutul articolului lui Sienkiewicz, remarcăm o înțelegere și o trăire superioară a sentimentului patriotic care lasă puțin în urmă pe creatorul romanului *Prin foc și sabie*. Fragmentul citat face parte din răspunsul lui Sienkiewicz la ancheta ziarului francez *Le Courrier Européen*, publicată sub titlul *Co myślę o Niemczech* (Ce gîndesc despre nemți). Nicolae Iorga își încheie articolul cu un scurt comentariu:

„Azi, cînd vultanii Poloniei celei vechi se așează în cuibul părăsit pretinzînd a încălzi acolo puii păsării de mult ucise, li se pot arunca în față aceste cuvinte de veșnic adevăr și de superioritate morală, pe care le-a scris unul din marii scriitori ai lumii”.

În anul 1905, cînd Sienkiewicz primește pentru romanul său *Quo vadis* premiul Nobel, evenimentul este semnalat de revista „Semănătorul” din București, care îi consacră cîteva rînduri, semnate de Iorga, la rubrica „Cronica”².

Cît de strîns este legat numele lui Sienkiewicz de lupta poporului polonez pentru păstrarea limbii naționale și a tradițiilor strămoșești se subliniază și în articolul *Greva școlărilor din Polonia*, publicat în „Luceafărul” din Sibiu (1907). Articolul relatează despre impunătoarea mișcare de la începutul anului 1907, cînd 40 de mii de elevi au declarat grevă, nevoind să mai dea dascălilor germani răspunsuri „pe nemțește”.

„Marele romancier Sienkiewicz n-a lipsit nici el pe poloni de cuvîntul său de îndemn și îmbărbătare, iar împăratului Wilhelm i-a adresat o scrisoare demnă, luînd în apărare limba și națiunea polonă”.

Tot astfel, articolul apărut în ziarul „Epoca” din 8 august 1905, p. 1, integrat în rubrica „Ecouri”, informează că „romancierul polonez H. Sienkiewicz a fost condamnat de Guvernul General cu arest în casă, pentru că a publicat și a semnat în ziarele ruse „o protestare contra rusificării școlilor poloneze”. După moartea scriitorului, numele său se întilnește tot mai des în coloanele ziarului condus de Iorga și în alte gazete, fie sub forma unor articole închinete scriitorului, fie numai în referiri presărate ici și colo”³.

¹ N. Iorga, *Sienkiewicz și idealul german*, în „Neamul Românesc”, 3 noiembrie 1916, p. 2.

² N. Iorga, *Cronica*, în „Semănătorul”, 1905, p. 937.

³ „Neamul Românesc”, anul XI, nr. 110, 12 noiemb. 1916. *Ce datorește biserica lui H. Sienkiewicz*, Arhim. Scriban. (Se anunță moartea lui Sienkiewicz și influența operei sale *Quo vadis?* asupra literaturii străine: Franța, Italia); „Neamul Românesc”, Iași 15 dec. 1916, *Polonia lui Sienkiewicz* de N. Iorga; „Neamul Românesc” 20 sept. 1917, *Amintirea lui Kościuszko*, de N. Iorga; „Timpul”, noiembrie 1931, *Henryk Sienkiewicz* (comemorarea a 15 ani de la moarte) de El. Eftimiu.

În articolul necrolog *Henryk Sienkiewicz*, semnat de N. Iorga, se subliniază înalta valoare cetățenească a scriitorului. Astfel, mai mult chiar decît pentru excepționala forță creatoare care i-a adus gloria, Sienkiewicz este prețuit pentru faptul de a fi fost, înainte de toate, un mare patriot, un mare cetățean.

„A spune despre dînsul că a fost un mare romancier, un mare psiholog, un mare scriitor, ar fi prea puțin. Și ar fi și de prisos. Cine dintre contemporanii noștri nu a citit, nu cu ochii ci cu bătaile inimii sale, ceva măcar din operele omului care în *Bartek învingătorul* a slăvit zîmbind pe bietul soldat polon al cauzelor străine? (...) Sienkiewicz a fost însă și în cel de pe urmă rînd al său altceva, mai mare decît forma literară care i-a cucerit gloria. (...) El moare prea tîrziu, și prea devreme. Prea tîrziu ca să fie cruțat de priverile nespusele suferințe ale poporului său și, pentru a se mîngia la vederea biruinței, reunirii, reîntemeierii aceluiași popor, prea devreme“.

O operă cu o perspectivă atît de generoasă nu putea să nu-și găsească ecouri la unii scriitori polonezi sau străini.

Prelucrări după romanul *Quo vadis* și *Cavalerii teutoni* sînt frecvente în Polonia, Rusia, Franța, Anglia, Italia etc. În 1904, la teatrul Sarei Bernhard din Paris s-a jucat prima reprezentație *Prin foc și sabie*, în dramatizarea lui Kozakiewicz și a fiului Sarei Bernhard. Dramatizarea a fost autorizată, la rugămintea Sarei Bernhard, de însuși Sienkiewicz. Menționăm cîteva prelucrări apărute în literatura română.

Apostolii, legende prelucrate de A. Nanu, Odorhei, 1929, Bibl. „Povestiri morale“, nr. 6;

Umbra lui Crist, dramă într-un act, după o nuvelă a lui Sienkiewicz (*Pójdźmy za nim*), Blaj, 1914, prelucrarea de Minar Octav;

Quo vadis?, piesă în 6 acte și 12 tablouri, București, 1915, scenarizare de Minar Octav.

Întrucît acestea nu se ridică la o valoare artistică deosebită, nu ne oprim asupra lor decît pentru a sublinia că ele sînt o mărturie vie de admirație și prețuire a scriitorului polonez.

În articolul *Proza noastră contemporană*, publicat în „Viața nouă“ din 1909—1910, I. Bentoiu face afirmația de ordin general că romanul istoric al lui H. Sienkiewicz și N. Gogol a exercitat o influență puternică asupra lui M. Sadoveanu. Criticul Sanielevici, în cartea sa *Poporanismul reacționar* (1920), remarcă și el influența creației lui Sienkiewicz asupra lui Sadoveanu, identificînd în personajul Ghiță Botgros din *Șoimii* pe lituanianul Podbipięta. D. Caracostea, în articolul *Poetul Brătescu-Voinești*, București, „Viața Românească“ 1921, stabilește relații genetice între nuvela *Janko Muzykant* și nuvela *Niculăiță minciună*.

Ținînd seama de observațiile celor doi critici români, St. Łukasik susține și el aceste influențe, în lucrarea sa *Sienkiewicz în România*¹. Aducînd precizări noi în direcția influenței romanului *Prin foc și sabie* asupra *Neamului Șoimăreștilor*, Łukasik face totodată o sumară prezentare a subiectelor și a motivelor comune celor două capodopere. Dacă datele privind legătura între nuvela *Ianko muzicantul* și *Niculăiță minciună* și *Violoncelul* ale lui Brătescu-

Stanisław Łukasik, *H. Sienkiewicz w Rumunii*, Cracovia, 1928.

Voinești sînt convingătoare și întemeiate, în schimb argumentele lui Łukasik referitoare la apropierea dintre romanele istorice *Prin foc și sabie* și *Neamul Șoimăreștilor* ridică discuții. Fără a căuta să înlăturăm posibilitatea unei legături de filiație între Sadoveanu și scriitorul polonez, totuși stabilirea unor paralele atît de apropiate și de categorice între cele două opere, așa cum încearcă St. Łukasik, ne apare forțată.

Se argumentează că romanul lui Sadoveanu se aseamănă încă de la prima frază cu începutul romanului *Prin foc și sabie*; că descrierile de natură au trăsături comune, datorită faptului că cele două acțiuni ale povestirilor se petrec pe terenuri învecinate; că motivul răpirii Magdei corespunde motivului răpirii Elenei de cazacul Bohun și că deci, și într-un caz și în altul, în centrul intrigii se află o femeie; în sfîrșit, se face aserțiunea că figura lui Tudor, înconjurat de prietenii săi de arme (trei la număr, ca și în *Prin foc și sabie*) l-ar avea ca model pe Skrzetuski.

Să încercăm pe rînd rezistența acestor argumente.

„În anul Mîntuitorului 1612, pe cînd înfloresc teii, singurătățile Prutului, la cotitura care se cheamă Cornul-lui-Sas, vuiau de furtuna războiului.

Încă din zorii zilei se mișcase pe deasupra Popricanilor Ștefan Tomșa, cu oastea lui amestecată. Iar din susul apei, vestitul șleahic Potocki și Constantin Vodă Movilă grăbeau cu leșii și cu cazacii lor și cu puțină oaste de țară.

Tomșa era nerăbdător...”

Acesta este începutul primului capitol din *Neamul Șoimăreștilor*, intitulat *La Cornul-lui-Sas*, după care se intră în acțiunea propriu-zisă. Cu totul altfel este concepută introducerea în romanul lui Sienkiewicz. Pe patru pagini se vorbește de semne cerești și pămîntești care anunță războiul:

„Anul 1647 a fost un an plin de minuni; pe cer și pe pămînt s-au arătat multe semne prevestitoare de întîmplări și nenorociri neobișnuite”.

Faptul că amîndoi scriitorii încep cu indicarea anului nu trebuie să ne mire, căci acesta este stilul cronicilor, din care s-au inspirat și unul și altul. Dar, chiar de la început („... pe cînd înfloresc teii, singurătățile Prutului...” „... Încă din zorii zilei se mișcase pe deasupra Popricanilor, Ștefan Tomșa, cu oastea lui amestecată...”), Sadoveanu se deosebește structural de Henryk Sienkiewicz. Se simte, ca o dominantă a creației scriitorului român, marele ei suflu liric, în timp ce creația lui Sienkiewicz, este caracterizată prin epicul energic, fără distanțe între scriitor și imaginea creată de el.

Ținînd seama de faptul că cei doi scriitori sînt temperamental deosebiți, este greu de vorbit despre o atmosferă comună operelor lor. Sienkiewicz, crescut și format în tradițiile unei familii care din tată în fiu serviseră zeului Marte, el însuși visase în copilărie să devină un destoinic cavaler și să dobîndească slava pe cîmpul de luptă. Eroii săi, întrupări ale acestor visuri, sînt antrenați mereu în întîmplări neprevăzute, au exteriorizări energice, sînt mai apropiați de eroii lui Dumas (fără spectaculosul situațiilor acestuia) ai lui Walter Scott. Sienkiewicz este un neobosit inventator de acțiune. Sadoveanu, dimpotrivă, se face simțit ca un comentator liric prin excelență. Acțiunea romanului său curge ca un rîu liniștit printre peisajele de poveste ale Moldovei.

Familiarizat din copilărie cu atmosfera molcomă a satului moldovean, Sadoveanu toarnă în caracterele personajelor sale nostalgia locurilor în care se nasc și cresc, o înclinare spre filozofie. Eroi săi, deși războinici, sînt tipuri contemplative interiorizate, atît mișcările sufletești cît și cele exterioare sînt domoale. Scriitorul pătrunde în psihicul autentic moldovean, redîndu-l cu tonalitățile, cu plămădirea lui specifică. Aceasta din punct de vedere al structurii temperamentale. Cît privește familia socială din care scriitorii își recrutează eroii, în timp ce Skrzetuski reprezintă întruchiparea idealului de cavalier, Tudor este înainte de toate răzeșul neaș moldovean, nedreptățit, jefuit de pămînt, aparține cu totul altei lumi decît eroul trilogiei. Direcția frămîntărilor, sensul existenței lui Tudor nu împrumută nimic din experiența personajului sienkiewiczian. Tudor privește în zările unui orizont mai larg, în care se conturează idealuri deosebite de cele ale lui Skrzetuski. Este un tip sadovenian, cu continuitate în celelalte opere ale scriitorului, în *Frații Jderi*, în *Nicoară Potcoavă*, în *Șoimii*, nu ne pare zămislit după un model. Este un tip legat de seria eroilor de baladă populară.

Trecînd la motivul răpirii femeii iubite, un fel de leit-motiv al romanului istoric sienkiewiczian, îl întîlnim și în alte opere ale lui Sadoveanu, în *Nunta Domniței Ruxandra*, în *Frații Jderi* etc... De altfel, motivul, de factură romantică, se întîlnește des în literatura universală. Similitudinea de situații—Magda răpită de un cazac, Elena—furată și ea, de un cazac—ar putea să aibă la bază o similitudine de realități. În fond cazacii au fost vecini și ai moldovenilor și ai polonezilor.

Totuși, cîliar acceptînd ideea preluării acestui motiv de la Sienkiewicz, remarcăm la Sadoveanu un mod propriu de înțelegere și de tratare a conflictului *dragoste — datorie*.

Chiar dacă în centrul intrigii se află o femeie — așa cum afirmă Łukasik — Sadoveanu păreșește la un moment dat conflictul erotic, sau mai bine zis deplasează centrul intrigii de pe planul erotic pe cel social. Acest conflict scriitorul român îl folosește ca pe un mijloc de investigație și analiză socială. Întîlnirea cu Magda este un pretext pentru a descoperi adîncimea unui conflict de neîmpăcat: „Între noi stă ură și moarte”, spune Tudor Magdei.

Motivul prieteniei dintre cei trei tovarăși de arme (Skrzetuski, Podbi-pięta, Wołodyjowski) nu este pur sienkiewiczian. Se întîlnește la Dumas de asemenea. Îl considerăm mai degrabă (la Sadoveanu) un motiv popular, motivul *fraților de cruce*, atît de frecvent în literatura noastră populară. Și doar știut este că Sadoveanu a apelat din plin la creația populară, la legendă, la cîntecul vitejesc, la tradiția orală. Și cu totul altfel este tratat acest motiv la Sadoveanu. Prietenia celor trei tovarăși de arme, de naționalități diferite (Tudor, Cantemir-Bey, Bîrnovă), care se unesc să lupte în numele dreptății, are un caracter simbolic.

Ceea ce distanțează însă și mai mult cele două opere, este atitudinea scriitorilor față de izvoarele istorice. Romanul *Prin foc și sabie* fixează momentul răscoalei lui Bogdan Hmielnițchi și al înăbușirii acesteia, *Neamul Șoimăreștilor* reprezintă lupta pentru domnia Moldovei între Ștefan Tomșa, sprijinit de răzeșime, și familia Movileștilor, ajutată de marea boierime moldoveană. Ambii scriitori au păstrat fidelitatea față de faptele ce ilustrează mersul

evenimentelor istorice. Se deosebesc însă fundamental prin interpretarea pe care o dau faptelor, prin atitudinea față de ele. Nu există între cele două opere o alianță ideologică.

Vorbind despre o influență a creației lui Sienkiewicz asupra lui M. Sadoveanu, operele trebuiesc privite, considerate în întregimea lor, iar acțiunea care pornește de la una către cealaltă, așa cum spune Tudor Vianu, trebuie văzută „într-un mod mai general, ca o forță fecundă, prezentă și activă”¹.

Astfel, o legătură de filiație s-ar putea afla în orientarea către o anumită epocă sau temă din trecutul nostru istoric, apropiată de aceea a scriitorului polonez. Ea s-ar mai putea urmări în meșteșugul folosirii cronicilor și al selecționării materialului furnizat de acestea, de unde ar porni și apropierea între acele episoade din Hanul Ancuței în care se descriu, pe pagini întinse, semnele cerești și pămîntești prevestitoare de întîmplări neobișnuite — și cele ce se găsesc, cu conținut asemănător, în mai toate romanele lui H. Sienkiewicz.

Credem că nu se poate indica o anumită operă a unuia dintre cei doi scriitori, care să fi influențat și determinat o anumită operă a celuilalt, deși în ansamblul creației autentic sadoveniene s-ar putea întîlni elemente, motive, pe care le întîlnim la Sienkiewicz².

Mai clară și mai apropiată ni se înfățișază legătura dintre nuvela lui Sienkiewicz și cele două nuvele amintite ale lui Brătescu-Voinești. Tema copiilor talentați, neînțeleși de către cei din jur din pricina ignoranței și a condițiilor mizere de viață, este o temă de circulație mai largă în literatura realismului critic. Ea nu apare prima dată la Sienkiewicz. O întîlnim la scriitorul ceh Jan Neruda, o întîlnim și al alți scriitori polonezi, anteriori lui Sienkiewicz.

Brătescu-Voinești traduce nuvela lui Sienkiewicz *Ianko muzicantul* în 1901, iar la zece ani după aceasta publică *Niculăiță minciună*. Există între cei doi scriitori o apropiere de structură sufletească, o viziune artistică comună (ne referim la Sienkiewicz, autorul nuvelor) și o alianță de atitudine în receptarea fenomenelor vieții. Aceeași înclinare către oameni neînțeleși, izolați, aceeași căldură umană, duioșie, dragoste pentru tot ceea ce este înalt și pur în om, și la amîndoi aceeași încredere fermă în posibilitatea rezolvării fericite a conflictelor, dacă oamenii ar adopta și ar păzi o anumită morală.

Critica a identificat la Brătescu-Voinești episoade inspirate din opera lui Sienkiewicz. Fără îndoială, o influență literară nu este un fruct al întîmplării, spune T. Vianu, „al unei simple acțiuni intelectuale, al unui model străin, ci al împrejurărilor concrete de viață în care opera respectivă a apărut: a împrejurărilor sociale, a locului și a timpului în care e scrisă”³. Astfel, opera scriitorului român crește din elementele sufletești proprii creatorului ei și din puterea de sinteză cu care acesta e înzestrat. Sub semnul acestei apropieri

¹ Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, ed. II-a, București, Editura Academiei, 1963, p. 9.

² Un exemplu ar putea fi peregrinarea lui Ionuț în căutarea Nastei la turci (Frații Jderi) episod care amintește de Zbyszko (Cavalerii teutoni). Tema este însă și un loc comun al literaturii de acest gen.

³ T. Vianu, *op. cit.*, p. 9.

Brătescu-Voinești, deschizătorul de drum al nuvelei psihologice în literatura noastră își începe cariera sa scriitoricească.

În acest înțeles putem afirma că opera scriitorului polonez a dat impulsuri creației lui Brătescu-Voinești în epoca sa de debut literar.

Cele citeva materiale menționate și analizate ne dau o imagine asupra felului în care a fost considerată creația și personalitatea scriitorului polonez în țara noastră. Realismul viguros, care a trezit și la noi primele căutări și apropieri de opera sa, subliniat de prefațatorii și de enciclopediile amintite, patriotismul și umanitarismul relevat de Sofia Nădejde și de articolele lui Nicolae Iorga, acestea au constituit pentru cititorii și comentatorii români dominantă creației lui Henryk Sienkiewicz și în acest sens e luminat profilul său artistic.

BIBLIOGRAFIE

1. *Amanta*. (Na jasnym brzegu). Roman. Trad. de N. Rădulescu-Niger, București, Editura Negreanu, 1920.
2. *Amintiri din viața de artist*. (Ta trzecia). Trad. de Willy Ghül, București, Editura Alcalay-Universala (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 719).
3. *Bartek învingătorul*. (Bartek zwycięzca). Trad. de Iosif Nădejde, București, Editura Alcalay-Universala (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 258).
4. *Cavalerii crucii*. (Krzyżacy) Roman eroic. Trad. de George Rareș (G. E. Botez), vol. II: Goliatul modern. Înfringerea cruciată. București, Alcalay & Calafeteanu, 1923.
5. *Cavalerii crucii*. Roman eroic în 2 volume, Brăila (fără dată și editură).
6. *Cavalerii crucii*. Roman, vol. I—II. Ed. II-a. Trad. de George B. Rareș, București, Editura „Ancora” S. Benvenisti & Co., 1928 (Cu o introducere de George Rareș).
7. *Cavalerii crucii*. Roman. Trad. de Al. Iacobescu, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1945.
8. *Cavalerii teutoni*. (Krzyżacy) vol. I și II. În românește de Dan Telemac și Petru Vintilă (Cuvînt introductiv de Maria Vircioroveanu), București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1957 (col. „Clasicii literaturii universale”).
9. *Cavalerii teutoni*. În românește de Dan Telemac și Petru Vintilă, ed. II-a, București, Editura pentru literatură universală, 1962.
10. *Doamna Elzen*. (La coasta de Azur) (Na jasnym brzegu) Trad. de Mihail Negru, București, Biblioteca „Minerva” nr. 109, 1911. 117 p.
11. *Doamna Elzen*. Trad. de Mihail Negru, București, Editura Cartea Românească (Biblioteca „Minerva” nr. 109), 193 p.
12. *Eterna victimă*. (Szkice węglem) Roman. Trad. de Constantin A. I. Ghica, București, Biblioteca „Eminescu”, nr. 6—7, 111 p.
13. *Eterna victimă*. Roman. Trad. de N. Rădulescu-Niger, București, Editura I. Negreanu, 1920.
14. *Eterna victimă*. Roman; Judecata lui Zeus (Wyrok Zeusa). Nuvelă. Trad. de N. Rădulescu-Niger, București, Editura I. Negreanu, 1922.
15. *Floarea de lotus*. (Bądz bogosławiona). Trad. necunoscut, Sibiu, în Revista „Luceafărul” 1903, nr. 14—15, p. 255.
16. *Fără credință*. (Bez dogmatu) Roman sentimental. Trad. necunoscut, București, Editura Biroului Universal At. I. Nițeanu, 1909.
17. *Hania*. Roman. Trad. de O. L. Pitești, București, Editura Biroului Universal, At. I. Nițeanu, 1906.
18. *Hania*. Roman. Trad. de O. L. Pitești, ed. II-a, București, Editura Biroului Universal, At. I. Nițeanu, 1910.
19. *Hania*. Roman. Trad. de O. L. Pitești, ed. II-a, București, (Prefață de O. L. Pitești), Editura Biroului Universal, At. I. Nițeanu (col. „Biblioteca Universală” nr. 32, 33, 34), 1909, 216 p.

20. *Hania*. Roman. Trad. de O. L. Pitești, ed. III-a (a opta mie), București, „Biblioteca Universală” nr. 32, 33, 34, 1919, 203 p.
21. *Hania*. Roman. Trad. de Seb. Leonard, București, Editura „Cultura Poporului”, 1937.
22. *Ianko muzicantul*. Trad. de I. Al. Brătescu-Voinești, București, în „Convorbiri literare”, 1901, an. XXXV, p. 214.
23. *Ianko muzicantul*, în românește de Sonia Vladimir, București, în „Lectura floarea literaturilor străine”, nr. 14.
24. *Ianko muzicantul*; *Sluga bătrână*. (Sțary sluga) Trad. de C. V., București, „Biblioteca Lumen” nr. 83, 1911.
25. *Îngerul*. (Tablou de țară). (Aniol) Trad. de Elena Eftimiu, în *Antologia prozei poloneze*, București, Editura Cartea Românească, 1937, p. 34—46.
26. *Între două văi*. (Legendă indiană). (Dwie łąki) Trad. de Elena Eftimiu, București, „Timpul”, 1939.
27. *În zădar*. (Na marne) Roman. Versiunea românească de Mircea A. Dumitrescu, București, fără editură și dată.
28. *În zădar*. Trad. de Haralamb M. Ciocilteu, București, Editura Alcalay-Universală (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 942—943).
29. *Micul lăutar*. (Ianko muzykant) Trad. de N. Rădulescu-Niger, București, 1920, col. „Negreanu”, nr. 4.
30. *Neamul Połaniecki*. (Rodzina Połanieckich) Roman. Trad. de Al. Iacobescu, București, Editura ziarului „Universul”, fără dată.
31. *Novele*. Natură și viață (Szkice węglem); Sluga veche (Sțary sluga); Ianko muzicantul. Trad. de I. C. Panțu (cu o introducere a editurii), București, Tipografia Mureșanu, 1901.
32. *Nuvele*. Din viața poporului (Szkice węglem); Ianko muzicantul. Trad. de Willy Ghül, București, Editura Leon Alcalay-Universală (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 794—794 bis), 1912.
33. *Nuvele*. Trad. de Willy Ghül, București, Editura Librăriei Leon Alcalay (col. „Biblioteca pentru toți”).
34. *Nuvele*. În remănește de Cezar Petrescu și Teodor Holban (Cuvînt înainte de Olga Zajcik), București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1960.
35. *O idilă în savană*. (Przez stepy) Trad. de O. L. Pitești, București, Editura Biroului Universal, At. I. Nițeanu (col. „Biblioteca Universală”, nr. 4—5, 1907).
36. *O noapte de Crăciun*. (Surmeratul. Din memoriile unui învățător). (Z pamiętnika polskiego nauczyciela). Trad. de Atanasie Ionescu, București, Tipografia Guttenberg, Joseph Göbl, 1904.
37. *Pan Wołodyjowski*. Trad. de Al. Iacobescu ed. II-a, București, Editura Cugetarea — Georgescu Delafras, 1945.
38. *Păzitorul farului* (Latawiec) Trad. de Ștefan Berechet, București, Biblioteca Slavo-română, nr. 1, 1920.
39. *Pe cîmp de glorie*. Roman eroic. (Na polu chwały) Trad. din franțuzește de Gr. Tăușan (Prefață de Gr. Tăușan), București, Editura Biroului Universal At. I. Nițeanu, 1907.
40. *Pentru pîine*. (Za chlebem) Trad. de Ștefan Gh. Berechet (cuvînt înainte de Șt. Berechet), București, Editura librăriei Leon Alcalay (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 422) 148 pag.
41. *Pentru pîine*. Trad. de Șt. Gr. Berechet, București, Editura librăriei „Universală”, Alcalay & Co. (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 422—422 bis), 1924, 106 p.
42. *Pentru pîine*. Trad. de Șt. Gr. Berechet, București, Editura librăriei „Universală”, Alcalay & Co. (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 422—422 bis), 111 p.
43. *Pentru pîine*. Trad. de Cezar Petrescu și Teodor Holban (prefață de O. Zajcik), București, Editura Tineretului, 1955.
44. *Potopul*. (Potop). Trad. de Al. Iacobescu, ediția II-a, București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1941.
45. *Potopul*. Roman. Trad. de Al. Iacobescu, București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1942.
46. *Prin foc și sabie*. (Ogniem i mieczem), București, în „Epoca”, februarie—iulie, 1901.

47. *Prin foc și sabie*. Roman. vol. I—III, Trad. de Sofia Nădejde. (Prefață de S. Nădejde) București, Editura „Biroul Universal” At. I. Nițeanu, 1909—1910.
48. *Prin foc și sabie*. Roman. Trad. de Sofia Nădejde, București, Editura „Biroul Universal”, A. I. Nițeanu, 1925.
49. *Prin foc și sabie*. Roman. Trad. de Al. Iacobescu, București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1940.
50. *Prin foc și sabie*. Roman. Trad. Al. Iacobescu, ed. II-a, București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1942.
51. *Prinsoarea sau judecata lui Jupiter* (Wyrok Zeusa) În românește de Paul Ionescu, București, fără editură și dată.
52. *Să-l urmăim* (Pójdźmy za nim) Trad. din limba franceză de T. D. Protopopescu (Cu o notă introductivă de T. D. Protopopescu), București, Stabiliment de Arte Grafice „Universala”, 1903.
53. *Să-l urmăim*. Trad. de prof. Ioan Mihălcescu, București, Editura librăriei „Pavel Suru”, 1927.
54. *Să-l urmăim*. Trad. de T. D. Protopopescu, Ed. IV-a, București, Biroul Universal At. I. Nițeanu (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 60—61), 1915.
55. *Să-l urmăim*. Trad. de T. D. Protopopescu, Ed. II-a (Cuvint înainte de T. D. Protopopescu), Ploști, Stabilimentul de Arte Grafice „Progresul”, 1904.
56. *Să-l urmăim*. Trad. de T. D. Protopopescu, Ed. III-a, Ploști, Stabilimentul de Arte Grafice „Progresul”, 1905.
57. *Trei povestiri duioase* (Ianko muzykant). În rom. de George Ulieru, Cîmpulung-Mușcel, Tipografia Gheorghe Vlădescu, 1933.
58. *Viața la sal: Schife cu cărbune* (Szkice węglem); *Bătrîna slugă*; *A treia dragoste* (Ta trzecia); *Lux in tenebris lucet*, Trad. de S. N. București, Editura Biroului Universal At. I. Nițeanu, 1908.
59. *Quo vadis*. Roman din timpurile lui Neron. Trad. din limba franceză, vol. I—II, București, Tipo-Litografia Societății „Tiparul”, 1900—1901 (Din publicațiunile ziarului „Apărarea națională”).
60. *Quo vadis*. Roman din timpurile lui Neron. Trad. din limba franceză (Prefață de At. I. Nițeanu), București, Editura Biroului Universal At. I. Nițeanu, 1904.
61. *Quo vadis*. Roman. Trad. de Haralamb Gh. Lecca (Notă introductivă a editurii), București, Editura librăriei Leon Alcalay (col. „Biblioteca pentru toți”), 1907.
62. *Quo vadis*. Roman din timpurile lui Neron. Trad. din limba franceză (Cu o prefață a editurii), București, Editura Biroului Universal At. I. Nițeanu, 1908.
63. *Quo vadis*. Roman din timpurile neroniene. Trad. de George B. Rareș, București, Librăria Nouă, fără dată.
64. *Quo vadis*. Roman din timpurile primilor creștini, București, Editura „Albina”, 1926.
65. *Quo vadis*. Ediție completă și ilustrată. Trad. de H. G. Lecca, București, Editura librăriei „Universala”, Alcalay & Co. (col. „Biblioteca pentru toți”, nr. 141—146), 1926.
66. *Quo vadis*. Ediție completă. Trad. de H. G. Lecca (Notă introductivă a editurii), București, „Biblioteca pentru toți”, nr. 307—311 bis.
67. *Quo vadis*. Roman din timpurile lui Neron. Trad. din limba franceză (Prefață e editorului At. I. Nițeanu), ediție completă cu 72 ilustrațiuni în text, București, Editura Biroului Universal A. I. Nițeanu, 1914.
68. *Quo vadis*. Trad. de Al. Iacobescu, vol. I—II (Cuvint înainte de Al. Iacobescu), București, Editura „Cugetarea” Georgescu Delafras, 1939.
69. *Quo vadis*. Roman. Trad. de Const. A. I. Ghica, D. Stoica, ed. I-a (Notă introductivă a editurii), București, Editura „Universul”, 1943.
70. *Quo vadis*. Trad. de Al. Iacobescu (Cuvint înainte de Al. Iacobescu), București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1943.
71. *Quo vadis*. Trad. de Al. Iacobescu, București, Editura „Cugetarea” — Georgescu Delafras, 1945.
72. *Quo vadis*. Roman. Trad. de Const. A. I. Ghica, Ed. II-a, București, Editura „Universul”, 1945.
73. *Quo vadis*. Roman. Trad. de Remus Luca și Elena Lința, Introducere de Stan Velea București, Editura pentru literatură Universală, 1967.

PRELUCRĂRI

- Apostolii: Apostolii pe Olimp* (Wyrok Zeusa); *Binecuvîntarea lui Crişna* (Bădă blagoslowiona); *Împărăţia vieţii şi morţii* (Dwie taiki). Legende prelucrate de A. Nanu, Odorhei, Biblioteca povestirilor morale nr. 6, 1929.
- Quo vadis*. Povestire după celebra lucrare a lui H. Sienkiewicz. Prelucrare de Moş Ene, Bucureşti, Editura „Bucur Ciobanu”, 1943, 30 p.
- Umbra lui Christ*. Piesă într-un act după o năvelă (Pójdźmy za nim) a lui Sienkiewicz, Blaj, 1914, 32 p.
- Quo vadis*. Piesă în 6 acte şi 12 tablouri. După romanul lui H. Sienkiewicz, prelucrare de Octav Minar, Bucureşti, 1915, 132 p.

ВОСПРИЯТИЕ ТВОРЧЕСТВА Г. СЕНКЕВИЧА В РУМЫНИИ

(Резюме)

Румынский читатель ознакомился с произведениями Г. Сенкевича в первый год нашего века. Реализм его рассказов и глубоко патристический смысл его исторических романов пробудили к ним интерес и определили отношение к ним читающей публики. Переводы произведений Сенкевича появились в многочисленных изданиях и пользовались огромной популярностью. Среди почитателей его таланта найдем выдающихся представителей румынской культуры и среди них — Николае Йорга, который в своей газете „*Neamul Românesc*” посвятил ему трогательные статьи, слова высокой оценки.

Произведения Сенкевича нашли отклик и в нашей литературе: известный прозаик И. Ал. Брэтеску-Войнешть, переводчик рассказа *Янко-Музыкант*, пишет под влиянием польского произведения рассказ *Виолончель и Никулэ-врушика*.

Однако параллель, проводимая Ст. Лукасиком между романом Сенкевича *Огнем и мечем* и произведением М. Садовяну *Род Шоймареиш* кажется натянутой. Нельзя говорить об общей атмосфере этих произведений, поскольку их материал в структурном отношении неодинаков. Прообразом романа Садовяну является тип, воплощающий в себе черты героев народных баллад молдавского крестьянина, крепко привязанного к земле; он не создан по чужой модели. Не существует и сходства идеологического характера: идея романа Садовяну развивается по линии социальной борьбы, в то время как Г. Сенкевич, используя в качестве сюжета социальный конфликт, прослеживает национальный аспект борьбы.

II. L'ACCUEIL FAIT EN ROUMANIE À L'OEUVRE DE H. SIENKIEWICZ

(Résumé)

H. Sienkiewicz est connu en Roumanie depuis la première année de notre siècle. Le réalisme vigoureux de ses nouvelles ainsi que l'esprit profondément patriotique de ses romans historiques ont éveillé l'intérêt et ont déterminé les premières appréciations en marge de ses oeuvres. Des traductions ont paru dans de nombreuses éditions et ont joui d'une très grande popularité. On comptait parmi les admirateurs de sa création des personnalités de marque de la culture roumaine, dont le savant Nicolae Iorga, qui lui a dédié des articles émouvants, des paroles de haute appréciation, dans sa publication „*Neamul Românesc*”.

L'oeuvre de Sienkiewicz a des échos aussi dans notre littérature: l'écrivain bien connu I. Al. Brătescu-Voineşti, en traduisant sa nouvelle *Tanco, le musicien*, en est venu à écrire sous l'influence de cette oeuvre polonaise ses propres nouvelles: *Violoncelul et Niculăiţă Minciună*.

Les parallèles établis par St. Łukasik entre le roman de Sienkiewicz, *Par le feu et par le fer* et l'oeuvre de Sadoveanu *Neamul Şoimăreştilor* semblent néanmoins forcés. On ne pourrait guère parler d'une atmosphère commune aux deux oeuvres, leurs personnages principaux étant du point de vue structural, différents: le protagoniste du roman de Sadoveanu tient de la série des types de héros de ballades populaires, image du paysan moldave profondément lié à sa terre. Il n'a pas été créé d'après un modèle étranger. De même, il n'existe aucune similitude idéologique entre ces deux oeuvres: l'idée du roman de Sadoveanu suit la ligne de la lutte sociale, tandis que celui de Sienkiewicz — en prenant pour sujet un conflit social — poursuit la ligne de l'idée nationale.